

Л.М. Мазуркевіч (Мазыр, Беларусь)

АДНАКАРАНЁВЫЯ АНТОНІМЫ Ё МОВЕ ПАЭТЫЧНЫХ ТЭКСТАЎ М. ТАНКА

Тэматычная разнастайнасць вершаў М. Танка самым непасрэдным чынам паўплывала і на мастацкую рэпрэзентацыю яго паэтычных радкоў. Як адзначае мовазнаўца І.Я. Лепешаў: “Слова ё мастацкім творы выконвае як камунікатыўную функцыю, так і эстэтычную, г. зн. паведамляе пра штосьці, нясе пэўную інфармацыю і адначасова служыць сродкам эстэтычнага ўздзеяння на чытача як элемент вобразнай сістэмы” [1, с. 65]. Адною з характэрных прыкмет моўнай тканіны тэкстаў паэта з’явілася, апрача ўсяго іншага, і выкарыстанне антонімаў як эфектыўнага сродку рэалізацыі кантрасту, заснаванага на супрацьпастаўленні вобразаў, прыкмет, дзеянняў і планаў апісання. Для ўзнікнення антанімічных адносін паміж словамі вызначальным чыннікам выступае наяўнасць агульнай інтэгральнай семы, якая іх збліжае. Яна стварае той фон, на якім семантычны кантраст асабліва відавочны [2, с. 102].

У адпаведнасці з марфалагічнай структурай у мове прынята адрозніваць антонімы рознакаранёвыя і аднакаранёвыя. Аднакаранёвыя антонімы – гэта словы, значэнне супрацьлегласці якіх выражаецца не асновамі слоў, а афіксальнымі марфемамі. Таму аднакаранёвыя антонімы называюць яшчэ словаўтваральнымі, лексіка-граматычнымі, граматычнымі, або прэфіксальнымі. Традыцыйна аднакаранёвыя антонімы ўтвараюць пары, створаныя паводле мадэлі “беспрыставачнае слова – слова з прыстаўкай”, дзе прыстаўка служыць для выражэння процілеглага значэння. Да ліку найбольш пашыраных акрэсленых прыставак адносяцца такія, як *не-* (*ня-*), *бес-* (*бяс-*): *Вычарпаўшы чарпакамі пах водарасцяў, / Радасць удач і горыч рыбацкіх няўдач, / Перад зімой мы выцягваем свае лодкі на бераг* [3, с. 56]; *Замятае дарогі зіма. / Слова песні снуюцца: / Што ад мілага вестак няма, / Ад нямілага шлюцца* [3, с. 65]; *Завяралі старэйшыя, / Што імі / Ёжо вырашаны праблемы / Праўды, няпраўды, дружбы, кахання, / Жыцця і смерці...* [4, с. 126]; *Як без цябе, так без яе, / Мая любоў, зямля мая, / Свайго быцця і небыцця / І сённа не ўяўляю я* [4, с. 98]; *Здаецца, перагаварыў з усімі / Сябрамі, знаёмымі і незнаёмымі...* [4, с. 26].

У лінгвістычнай літаратуры сведчыцца некалькі падыходаў да сістэматызацыі семантычных класаў антонімаў, выражаных пэўнымі часцінамі мовы. Адзін з іх – выдзяленне антанімічных разрадаў у адпаведнасці з тэматычнымі групамі лексем. Разгледжаныя вершаваныя радкі дазваляюць вылучыць пэўныя прадметна-тэматычныя групы аднакаранёвых антонімаў, якія абазначаюць маральна-этычныя паняцці: *Яны вучаць / Родную мову любіць, / На крылах юнацтва / Ўздымацца над хмары, / З няпраўдай змагацца, / А з праўдай дружыць...* [6, с. 29;]; *...І асабліва за тое, / Што я сваімі песнямі / Яшчэ больш пасварыў / Ваду з агнём, Праўду – з няпраўдай...* [5, с. 63]; *Ёсць не меней важныя, / Як дзяржаўныя, / Хоць і не астаўбаваныя, Граніцы – / Граніцы паміж праўдай / І няпраўдай, / Паміж чорным колерам і белым...* [5, с. 122]; *Ці нейкаму богу, ці чорту, / Ці іх бязглюздай чэлядзі, / Што з-пад магільных пліт часта / Ўстаюць не людзі, а нелюдзі* [5, с. 43]; філасофскія катэгорыі існавання чалавека і сусвету: *Мы звязаны з табой вузламі ўсіх дарог, / Вятрамі і дажджамі, / Галінамі ўсіх дрэў, / Сіяблінамі ўсіх траў, / Надзеямі і снамі, / Быццём і небыццём, / Таемнасцю начэй і нават выгнаннем з раю...* [4, с. 124]; *Мне сёння вядомы: / Між сэрцам тваім і маім, між быццём маім / І небыццём у сусвеце* [4, с. 76]; *Ёсць не меней важныя, / Як дзяржаўныя, / Хоць і не астаўбаваныя, Граніцы – / Граніцы паміж праўдай / І няпраўдай, / Паміж чорным колерам і белым, / Дружбаі і варожасцю, / Быццём і небыццём...* [5, с. 122]; *І сёння вы – каго паэт любіў, / З кім разам жыў – у смерць яго не верце. / Калі на час ён, змораны, спачыў, / На варце стойце славы і бяссмерця!* [4, с. 227]; атмасферныя з’явы: *Праслухаў на радыё / Мудрагелістую лекцыю / Пра цыкланы і антыцыкланы / І пра тое, / Чаму сёння ідзе снег і дождж* [5, с. 12]; *Ці пагода, непагода, / Дождж на свеце, – / Сонца яркае заўсёды / Ў вокнах свеціць* [3, с. 85] і інш.

Такім чынам, выяўленая семантычная разнастайнасць аднакаранёвых антонімаў абумоўлена, найперш, сутнасцю з’явы лексічнай антаніміі, а ўжыванне антанімічных пар у вершаваных радках класіка нацыянальнай літаратуры садзейнічае найбольш поўнаму адлюстраванню супярэчнасцей жыцця праз такі прыём, як наўмыснае спалучэнне сапраўды важнага і чагосьці нязначнага, вечнага і часовага.

Літаратура

1. Лепешаў, І.Я. Лінгвістычны аналіз тэксту: вучэб. дапам. / І.Я. Лепешаў. – Мінск: Выш. школа, 2009. – 287 с.
2. Шкраба, І. Лексікалогія: тэарэтычна-практычны курс / І. Шкраба. – Мінск: Тэхналогія, 2012. – С. 102–105.
3. Танк, М. Збор твораў: у 6-ці т. / М. Танк. – Мінск: Маст. літ., 1978–1981. – Т. 1–6.

4. Танк, М. Збор калосся: Вершы / М. Танк. – Мінск: Маст. літ., 1989. – 302 с.
5. Танк, М. За маім сталом: Вершы / М. Танк. – Мінск: Маст. літ., 1984. – 175 с.
6. Танк, М. Глыток вады: Вершы / М. Танк. – Мінск: Беларусь, 1964. – 271 с.